

פרק ז'

סדר יום כלכלי

למשלת נתניהו

פרופ' יקי פלסנר, מנכ"ל משרד האוצר לשעבר, מלמד כלכלה באוניברסיטה העברית. מאמרו "מלחמת ישראל בקפיטליזם" (בשיתוף עם פרופ' אלון רבוסקה וד"ר סטיב הנקל), ראה אור ב**נת"ב**, גליון 3/89.

ד"ר יצחק קליין, מרצה למדעי המדינה בחוק למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן, וראש אגף למחקרי מדיניות כלכלית וחברתית ב"מרכז שלם" בירושלים.

ד"ר ז'אן קלוד לוי הוא כלכלן בכיר ב-CREDIT LYONNAIS, צרפת. בין השנים 1987-1993 ניהל ד"ר לוי את מחלקת המחקר לכלכלת המזרח התיכון שליד הקהילה האירופית במאסטר־יכט, הולנד.

סדר יום כלכלי לממשלת נתניהו

יקיר פלסנר

בחלקה, יש סיכוי טוב כי ההאטה בצמיחה לא תתממש, או לפחות לא תימשך זמן רב.

משקלה של הממשלה במשק

הממשלה בישראל נמצאת במסלול של הגדלת משקלה לאורך זמן, כאשר הגורם העיקרי בהתפתחות הזו הוא מדיניות הרווחה. זהו מסלול ללא מוצא, כפי שמדיניות מערב אירופה (למשל גרמניה וצרפת), שלא לדבר על שוודיה) מגלות בזו אחר זו. ובישראל מתוספת לכך בעיית מאזן התשלומים. ב-1995 כבר עבר נטל המיסים את שיעור 43 האחוז מן התוצר הלאומי הגולמי. ולאור הסדרי הפנסיה הנדיבים, שרצוי לבחון אותם מחדש, ושאר הטבות שנתנה הממשלה היוצאת, יש לצפות להגדלה נוספת של הנטל. ככל שנטל המס הממוצע כבד, עדיין אין הוא משדר את מלוא הנוק שמיסוי כזה גורם. שכן מה שקובע את התנהגותם של פרטים הוא שיעור המס השולי, המגיע לרמות גבוהות בהכנסות מתונות למדי. הנוקים הטמונים בשיעורי מיסוי כאלה מגוונים, ועלולים להתבטא ביתר שאת כאשר קצב הצמיחה צפוי לרדת ממילא.

שינוי כיוון אמיתי מחייב בחינה מחדשת של מדיניות הרווחה בכללותה. אבל גם אם לא יעמוד לממשלה הכוח הפוליטי לבחינה כזו, גם עצירת המגמה תהיה מועילה. כלומר, צריך להקפיד על כך שקצב צמיחת מדיניות הרווחה יפול מקצב צמיחת התוצר, כדי שמשקלה של מדיניות הרווחה יקטן. כאשר זה יתרחש, ניתן יהיה להקטין את שיעורי המיסוי גם מבלי לבצע קיצוץ עמוק בתקציב.

חוק ביטוח הבריאות הונהג בלא שיושם אף לא אחד מן השינויים הארגוניים שעליהם היה החוק אמור להתבסס, ושמטרתם להכניס למערכת הבריאות תמריצים ליעילות. אלה חיוניים, אם מבקשים למנוע שהחוק הזה יוביל את כלכלת הממשלה למשבר. טוב תעשה הממשלה החדשה אם תשנה את החוק בהתאם למתכונת שהוצעה לאהוד אולמרט, בהיותו שר הבריאות, על ידי ועדת ארידור שמונתה כדי לתכנן את יישום החוק.

א בתחומים רבים ביטא ראש הממשלה הניבחר את גישתו לנושאים המצויים על סדר היום הציבורי. ואולם ביחס לתחום הכלכלי הביע בנימין נתניהו את גישתו העקרונית בבהירות רבה: הוא יחזור להגברת החופש הכלכלי בישראל. לפיכך, אין צורך לשכנעו בתבונה שבגישה כזו.

בדברים שלהלן יוצג סדר יום כלכלי העולה בקנה אחד עם גישתו הבסיסית של נתניהו. אין להסיק מסדר הדברים על סדר העדיפויות: העניינים הנדונים חשובים כולם – הפחות חשובים כלל לא הובאו.

כל סדר יום כלכלי חייב להתבסס על ניתוח, ולו ממעוף הציפור, של ההתפתחויות הכלכליות בשנים האחרונות. בכך ניפתח.

כלכלת ישראל בשנות התשעים

ב-6 השנים 1990-1995 צמח התוצר המקומי הגולמי בקצב ממוצע של 6 אחוזים לשנה. אין כל ספק, שהחלק המכריע בהסבר להתפתחות זו טמון בעלייה. זו נקודה חשובה מנקודת ראות של מדיניות, מפני שמי שמייחס את הצמיחה הרבה לתהליך השלום מוביל למסקנה ששינוי בתהליך עלול לפגוע בצמיחה במידה ניכרת. ייתכן שלתהליך השלום באמת היתה השפעה חיובית על הצמיחה. ואולם, גם אם היתה לו כזו, בלתי אפשרי לזהות אותה, שכן הצמיחה בשנים 1994-1995 דומה מאוד לזו שחלה בקודמותיה, לפני שנחתמו הסכמי אוסלו. מה גם, שסביר מאוד כי גם התקדמות הרפורמות הכלכליות מאז 1985 תרמה לצמיחה, וכך גם הגידול הרב באמינותו של בנק ישראל.

מנוע העלייה הולך ומתרוקן מן הדלק שסיפק למשק, ולכן יש לצפות להאטה בשיעור הצמיחה מכאן ולהבא. לרוע המזל, מתחוללת ההאטה בד בבד עם כניסת הממשלה החדשה לתפקידה, ולכן יהיה קל לטעון כי שינויים בגישה לתהליך השלום הם האחראיים להתפתחות כזו. חשוב לדעת, לכן, כי האטה כזו היתה צפויה ללא קשר לדרכה הפוליטית של הממשלה. זהו אפוא הרקע לסדר היום הכלכלי שלהלן. אם המדיניות המתחייבת ממנו תבוצע אף

אינפלציה ומדיניות מוניטרית

ל אף פגמים משמעותיים שהיו בה, הכילה תוכנית הייצוב של 1985 את הרכיבים הדרושים להורדת האינפלציה לרמה מערבית. ההזדמנות היא הוחמצה. המדיניות המוניטרית כיום היא בלתי עקבית, ונראה כי הסיבה לכך היא שבהעדר נחישות של המערכת הפוליטית להורדת האינפלציה לרמה התואמת את העולם המפותח, בנק ישראל אינו מעז להפעיל את הכלים האנטי-אינפלציוניים בעוצמה הדרושה. לפיכך הוא נוקט במדיניות של לא בשר ולא חלב: מעלים את הריבית, אבל המחויבות לאלכסון שער החליפין מונעת מן הבנק להשתמש בנשק הריבית בעוצמה הדרושה. לאמיתו של דבר, מה שדרוש הוא הקפאת שער החליפין, דבר שהיה קורה ממילא אילו העלה בנק ישראל את הריבית לרמות הדרושות כדי לקטול את האינפלציה.

על הממשלה החדשה להעניק לבנק ישראל את הגיבוי הדרוש להנחתת המהלומה הסופית על האינפלציה. ויש ממי ללמוד בעניין זה: למשל, ארגנטינה קיבעה את שער החליפין והאינפלציה שם קרובה לאפס.

שוק ההון, שוק המט"ח והריכוזיות במשק

ל מרות הרפורמות הרבות שהונהגו בשוק ההון בעשור האחרון, זה עדיין צולע למדי. אחת הסיבות הבסיסיות לכך היא, שכשני שלישים מן המניות הנופקות מוחזקות בידי בעלי עניין ואינן נסחרות. המצב הזה נובע מן המבנה הקונגלומרטי של המשק הישראלי, שהוא מצידו תולדה של מעורבות כבדה ורבת שנים של הממשלה בשוק ההון, בעיקר באמצעות החוק לעידוד השקעות הון, שניזקו מרובה מתועלתו. ועדת ברודט לעניין הריכוזיות עשתה צעדים חשובים בכיוון הנכון, ותיעדה בהרחבה את הנזק הגלום במבנה קונצרני מהסוג המאפיין את ישראל. ואם לא די במה שעשתה הוועדה, הרי ההתייזבות הגלויה של ארגונים כלכליים המייצגים עוצמה אדירה מאחורי מועמד אחד בבחירות האחרונות חייבת להדליק נורות אדומות רבות.

התקדמות אל מעבר למה שכבר אומץ בעיקבות ועדת ברודט אפשרית בכמה כיוונים. חלקים מונופוליים של קונגלומרטים (למשל "נשר" ו"טמבור") אפשר לפרק בחקיקה. אפשר גם להטיל על חברות המחזיקות מניות בחברות אחרות לשלם על חלקן ברווחי חברות הבת מס כאילו היה מדובר בדיווידנד. או, לחילופין, להטיל על חברות כאלה מס ריווחי הון גם בלא שרווחים כאלה מומשו. כך ייווצר תמריץ להגברת סחירותן של המניות.

עניין הקשור לכך הוא האפשרות של ישראלים להשקיע בחו"ל. במצב הקיים יש הגבלות שונות על השקעות בחו"ל (למשל, אסור לאזרחי ישראלי לרכוש נדל"ן בחו"ל), וכן יש מיסוי מפלה על רווחים מהשקעות כאלה. מכשולים כאלה הופכים את החוסך הישראלי לאסיר ("שפוט") בשפת הרחוב) של שוק ההון הישראלי. וחשוב להדגיש שזה

כולל מכשירי חיסכון כגון קופות גמל. כמו בכל עניין, גם פה יש לתחרות חשיבות. ואם יוכלו קופות גמל להשקיע באופן חופשי בחו"ל, יש להניח שגם הזדמנויות ההשקעה שלהן בישראל ישתפרו. התפתחות כזו עשויה להביא בעקבותיה גידול בשיעור החיסכון, מטרה חשובה ביותר לנוכח הירידה בשיעור החיסכון בשנים האחרונות והגרעון הגדול במאזן התשלומים המתלווה לכך.

לעניין שוק ההון אפשר להסמיך גם את תחום ההפרטה, אף כי שליטת הממשלה במפעלים כלכליים מהווה רק חלק, ואפילו לא החלק העיקרי, של מעורבותה המוגזמת במשק. נתניהו כבר הביע את החשיבות שהוא מייחס לנושא. ולכן, נוסף כאן רק כי יש גם חשיבות לצורת ההפרטה ולכללים שבמסגרתם יופעלו המופרטים שהם מונופולים. טוב תעשה הממשלה אם תפיק לקחים מניסיונות ההפרטה במדינות כבריטניה, ארגנטינה, מכסיקו, ציילה וצ'כיה. ובעיקר, טוב תעשה אם לא תאפשר להפרטה להגביר את עוצמת הקונגלומרטים במשק. מכירת גרעין השליטה (מי צריך גרעינים כאלה?) בכי"ל מהווה דוגמה טובה למה שאסור לעשות.

לעומת זאת, תוכנית האופציות נראית כאלטרנטיבה מבטיחה, והיא גם יכולה לתרום רבות לחיוניות הבורסה.

קרקעות ודיור

א חד מסימני ההיכר הפחות סימפטיים של הכלכלה הישראלית הוא שמחירה של דירה שקול כנגד 8-10 שנות הכנסה, כפול מהיחס בארה"ב. חלק מן הבעיה נגרם בשל האינפלציה, הדוחפת פרטים לרכוש נדל"ן מטעמים ספקולטיביים. אבל עיקר הבעיה הוא תולדה של מחיריה הגואים של הקרקע. אין כאן שום מיסתורין: מחד גיסא, אנו מדינה שבה היצע הקרקעות נמוך ממצאי הקרקעות. שהרי לא כל הקרקע עומדת לקנייה ומכירה, ומפני שמינהל מקרקעי ישראל מחזיק מלאי של קרקעות מחוץ לשוק. התוצאה הברורה היא מחיר קרקע גבוה משהיה יכול להיות. מאידך גיסא, אנו עושים שימוש בזבזני בקרקע בכך שאנו מאפשרים לדיור להתפשט בעיקר לרוחב במקום לגובה, משל אנו יכולים להרשות לעצמנו לחיות כפי שחיים בלוס-אנג'לס. לתהליך הזה עוד מספקים דלק בדמות סובסידיות לדיור, מה שמגביר את הביקוש, ולכן מעלה את המחירים עוד יותר. מפלגת "ישראל בעליה" קמה, בין השאר, כדי שתוכל להשיג לשולחיה סיבסוד גבוה יותר לדיור. צריך לומר לה שאת מחירי הדיור אפשר וצריך להוריד, אבל סיבסוד אינו הדרך לכך.

המסקנה ביחס למדיניות הדרושה ברורה למדי. יש לשווק את כל הקרקע שברשות המדינה, למעט שטחים הדרושים לצרכי ציבור מכל הסוגים, במחירי שוק, ואף כי יש סיבות רבות להמליץ על הפרטה, הרי זו אינה מהווה תנאי לפעולת השיווק. החושש כי הפרטה תביא לתוצאות בלתי רצויות מבחינה לאומית, יכול לשווק את הקרקע מבלי להפריטה. במקום זאת, אפשר להנהיג סידורי חכירה שמבחינה כלכלית יוצרים מצב הקרוב לבעלות פרטית על הקרקע. ומכל מקום, הגיע הזמן שנפסיק לבלבל את

הטלת אגרות תחבורה מחייבת העמדת חלופות לרשות היזמים, והגיע הזמן שמשאבים רבים יותר יוקדשו לתחבורה ציבורית יעילה. בזאת יש לכלול רכבות מסוגים שונים וכן מסלולי נסיעה מיוחדים לאוטובוסים, עם אכיפה קפדנית. המודל המתאים לנו לצורך זה הוא הונג-קונג, שצפיפות התושבים בה גבוהה עוד יותר מאשר בישראל.

היוצרות בין צורת הבעלות, ריבונות והגבלות על שימושי הקרקע. המדינה נשארת ריבונית גם אם אין לה בעלות נכסית על הקרקע, ושימושי הקרקע מוגבלים גם במדינות שבהם הבעלות עליה היא פרטית. ועוד דבר באשר לדיו: תשומות הבנייה יקרות משהיו יכולות להיות בשל מיסוי חומרי בנייה ובשל מונופול המלט. יש לשנות מצב זה.

תחבורה

קצרה היריעה מלטפל בכל מיגוון השאלות של המדיניות הכלכלית, אבל סיכום הולם שלהן ניתן למצוא בגיליון האקונומיסטי מן ה-1 ביוני, בו התפרסמו שני סוגי דירוגים של מדינות, על פי מידת התחרותיות שלהן. ישראל מופיעה בשניהם במקום ה-24, כאשר כמעט כל מדינות העולם המפותח ניצבות לפנייה. זהו מצב הניתן לשינוי, בין שגישת הממשלה הנכנסת לתהליך השלום תהיה דומה לזו של קודמתה, ובין שתהיה שונה ממנה. העיקר, לפעול לשינוי המצב בהקדם, שכן רפורמות שאינן מבוצעות מוקדם בקדנציה, לא יבוצעו כלל ■

אין ספק שהממשלה היוצאת עשתה הרבה בתחום תשתית התחבורה, והדבר משתקף היטב במשקל ההוצאות להשקעה בתקציב. ובכל זאת, הצפיפות בכבישים גוברת והולכת: קצב הגידול במספר כלי הרכב גדול מקצב הגידול באורך הכבישים. הצפיפות, שהפכה את מרכז הארץ כולו לצוואר בקבוק ענקי, מטילה על הכלכלה עלות עצומה. עיקרה הוא במונחי פריסת האוכלוסייה והתעסוקה ושימושי הקרקע. אין לכך פתרון זולת הטלת העלות על גורמיה. ומשמעות הדבר כבישי אגרה בכל אזור שבו קיימת צפיפות.

מצע למדיניות הכלכלית

יצחק קליין

אחר.¹ בארבע השנים האחרונות הציג השמאל את הצמיחה הכלכלית כחלופה לצינונות, קרי, להמשך עיצוב חברה לאומית יהודית בארץ-ישראל. חלק זה ממצע השמאל הצביע לעבר חברה אטומיסטית של יחידים המנותקים מהזולת, ומשוללי קשרים תרבותיים הדדיים היוצרים את היסוד לחברה אזרחית. לכן חובה לשאול: מהי תרומת השגשוג הכלכלי להתחדשות המפעל הצינוני? האם יש לה ערך חברתי מעבר לזה הגלום באימרה הצינית השגורה בפייהם של יאפים במנהטן: "Whoever dies with the most things wins?" בסוף המאמר נקדיש מספר מילים גם לסוגיה זו.

רקע היסטורי

המשבר הגדול של המשק הישראלי, שהתפתח בשנות ה-70 וה-80 היה מלווה בהעמקת מעורבות הממשלה במשק, החל ברווחה, עבור בהשכלה גבוהה וכלה בעידוד הייצוא. הממשלה גייסה את רוב החסכוניות

מתואר במאמרים אחרים בגיליון זה של **נתיב**, ממשלת רבין-פרס נהגה הרפתקנות גם בתחום הכלכלי. למרבה האירוניה, סיום תקופת כהונתה של ממשלה זאת חופף בדיוק את התנפצות ההזייה של "המשק המשגשג" שכיכבה בתשדירי הבחירות של מפלגת העבודה. ב-1996 המשק חזר לסטגפלציה – שילוב של אינפלציה גבוהה עם צמיחה איטית. הפתרון המתבקש עכשיו, חיסול הגרעון בתקציב המדינה ע"י קיצוץ בהוצאות, יתקן את המצב, תוך גרימת מיתון כמחיר בלתי-ימנע של טעויות הממשלה היוצאת.

את טעויות ארבע השנים האחרונות יש לתקן, אך בכך לא די. הצורך העיקרי הוא לקבוע יעדים לטווח הארוך. משק המדינה חייב לעבור שינויים משמעותיים. שינויים במדיניות הכלכלית יגררו בעקבותיהם שינויים במבנה מוסדות המשק והמדינה. במאמר זה נעסוק בעיקר ביעדים לטווח הארוך ובהשלכותיהם המוסדיות. הצעות ספציפיות לתקופת כהונת הכנסת ה-14 נדונו ע"י המחבר במקום

¹ "הכרעות '96 – סוגיות במדיניות כלכלית וחברתית לעיון הכנסת ה-14" בעריכת יצחק קליין ודן פוליסר, ירושלים, הוצאת "מרכז שלם" (צפוי), 1.7.96.

ידי הזרמת משאבים ממשלתיים. יש להמשיך ולצמצם את היקף תקציב המדינה כחלק מהתוצר הלאומי.

ג. לעצב את התנאים המתאימים לצמיחה, השקעה ויוזמה. גם אם הממשלה אינה מתערבת במשק באמצעות תקציב, נותר לה תפקיד מרכזי ביצירת התנאים הנוצרים לעבודתם ויוזמתם הפורה של פרטים, באמצעות מדיניות וחקיקה מתאימות. בתחום המדיניות מדובר בהדברת האינפלציה ע"י שמירה על תקציב מאוזן – בכל רמת הוצאה – ומדיניות מוניטרית מרוסנת. בתחום החקיקה מדובר בהבטחת תנאי תחרות חופשית, על-ידי הרחבת החקיקה נגד מונופולים והגבלים עסקיים ופירוק ריכוזים של כוחות שוק, בעיקר בתחום הפיננסי (הבנקים).

יעדי תקציב המדינה

ק יצוץ רב-שנתי המסתכם ב-6-8 מיליארד ש"ח בתקציב המדינה יוריד את גודל התקציב ממחצית התל"ג לסביבות ה-46 אחוזים ממנו. אך מטרת המדיניות התקציבית חייבת להיות הורדת תקציב המדינה ל-36-38 אחוזים מהתוצר עד אמצע העשור הראשון של המאה ה-21. השגת יעד זה יאפשר קיצוץ משמעותי במיסים, הנחוץ אף הוא הן לרווחת האזרחים והן לצמיחת המשק. ברם, המיסים יירדו פחות מההוצאה, הן בגלל שחובה לחסל את הגרעון בתקציב בהקדם, והן בגלל שיחסרו לאוצר המדינה הכנסות אחרות המממנות כיום את התקציב. יש לצפות לביטול הדרגתי של הסיוע האמריקאי לישראל (וממשלה נבונה תקדים תרופה למכה על ידי חיסול הדרגתי ומבוקר של הסיוע). כן יש להפריט (סוף-סוף) את החברות הממשלתיות, צעד שיצמצם את הכנסות הממשלה מרווחיהן. לעומת זאת, השימוש הנכון בהכנסות מההפרטה הוא לצמצם את מצבת חובות המדינה, העומדים כיום על כ-90 אחוזים מהתוצר השנתי, וכך לצמצם את נטל תשלומי הריבית על החוב הלאומי – שאף הוא סעיף בתקציב במסגרת מאמר זה ניתן להצביע על מספר דוגמאות בולטות בלבד של סוגי השינויים שיש לבצע בתקציב המדינה, וביניהם:

א. ביטול העברות והטבות מאוצר המדינה לענפי משק עסקיים. הדבר נעשה באמצעות החוק לעידוד השקעות הון, סובסידיות למצרכי יסוד (הפועלים בעיקר כדי להעלות את מחירי המוצר לצרכן ולהגן על יצרניהם מפני כוחות שוק), וכן העברות במסגרת משרדי ממשלה שונים. ב-1996 פעילות זאת תעלה למשק כ-7.5 מיליארד ש"ח, שהם כ-2.5 אחוזי תוצר. רצוי לבטלה כליל.

מחקרים רבים מראים כי השקעות ממשלתיות בענפי המשק אינן מצדיקות את עצמן מבחינה כלכלית; עיקר השפעתן היא להפוך השקעות שכדאיותן מוטלת בספק ל"כדאיות", לפחות מבחינת מקבלי המענקים, בשל השתתפות הממשלה. למעורבות ממשלתית כזאת יש מחיר; המשאבים שגוייסו עבורם באמצעות מיסוי או הלוואות אינם עומדים יותר לרשות הסקטור הפרטי, ושוק ההון אינו יכול לנווט אותם להשקעות הכדאיות ביותר. צריכת משאבים אלו על-ידי הממשלה מעלה את הריבית –

הפריטיים במשק באמצעות אגרות החוב שלה והחליטה איך להשקיע אותן. כמובן, היא דאגה גם לביטחון, אך בשנים 1973-1984 תקציב הביטחון היווה שלישי בלבד מהתקציב הממשלתי כולו, פחות מאשר חלקו בשנים 1967-1973. תקציב המדינה בתקופה זאת היווה כ-76 אחוזים מהתוצר הלאומי, כאשר הגרעון הממשלתי השנתי הגיע לכ-18 אחוזים מהתוצר הלאומי במוצא.² מדיניות זאת הביאה את המשק אל סף קריסה: הצמיחה הכלכלית נבלמה, האינפלציה הגיעה למאות אחוזים, הגרעון המסחרי טפח והמקורות למימונו אזלו. תוכנית הייצוב שהחלה בשנת 1985 חוללה מהפך ביחסים שבין המדינה לבין המשק. תקציב המדינה ירד בהדרגה אל מתחת למחצית התוצר הלאומי, נטל המס ירד אל מתחת ל-40 אחוזים מהתוצר, ומעורבות הממשלה בגיוס הון וניווטו להשקעות וסובסידיות הצטמצמה מאוד. הורדת האינפלציה והפסקת סובסידיות ממשלתיות לענפי משק רבים גרמו להתייעלות משמעותית; חלק מהחברות פשטו רגל (למשל תשלובת "אתא"), אך אחרים הפכו ל"רזים" ותחרותיים. החל משנת 1990 המשק נכנס למעגל חיובי. חברות יעילות יותר החלו להשקיע, ההשקעה הניעה את הצמיחה שהגיעה ל-6 אחוזים מדי שנה בממוצע, וזו סיפקה מאות אלפי מקומות עבודה שהגדילו במידה ניכרת את כוח העבודה במשק.

עד 1992 המדיניות הרשמית דגלה בהמשך צמצום מעורבות המדינה במשק – קרי, המשך צמצום התקציב כחלק מהתוצר – והתחייבות עקרונית לתקציב מאוזן. גם כאשר הגרעון בתקציב הורחב בשנים 1990-1991 לצורכי קליטת העלייה, הדבר נעשה במסגרת מדיניות מפורשת שראתה תופעה זאת כחריגה זמנית בלבד. בעידוד בנק ישראל התחייבה המערכת הפוליטית להחזיר את התקציב למצב מאוזן, התחייבות שאף קיבלה ביטוי בחקיקת "חוק להגבלת הגרעון בתקציב המדינה (תשנ"ב)".

התמדה במדיניות זאת היתה מביחה צמיחה מהירה, וחשובה מזאת, מתמדת, למשך שנים רבות. אבל ממשלת העבודה סטתה מתוואי המדיניות שנקבעה ע"י כל ממשלות ישראל בשנים 1985-1992. תקציב המדינה הפסיק לרדת כחלק מהתוצר; נטל המס והגרעון בתקציב עלו. החוק המגביל את הגרעון שונה מדי שנה על-ידי ממשלת השמאל בהתאם לתוכניות ההוצאה שלה, ולאחרונה (1995) התעלמו ממנו כליל. המיתון שמדיניות הממשלה היוצאת גזרה על המשק מרגיז משום כך באופן מיוחד בגלל היותו מיותר לגמרי.

לחזור לתוואי המדיניות הקודם

ה מדיניות לטווח ארוך חייבת אפוא לחזור למסלול שנקבע עוד באמצע העשור הקודם, ולהתקדם במהפך יחסי המשק והמדינה. יש לבסס את המדיניות על שני עקרונות:

א. להקטין את מעורבות הממשלה במשק. משמעות המילה "מעורבות" כאן היא מעורבות בהתפתחותם של ענפי המשק ובהחלטות הכלכליות של חברות ופרטים על-

² ע"י מיכאל ברזני, "הבר" את המשק בפרספקטיבה היסטורית", רבעון לכלכלה, יולי 1989.

ג. השלמת הרפורמה בשוק ההון. יש להפוך את שוק ההון לכלי העיקרי לגיוס הון וניתובו להשקעות פרטיות, תוך כדי צמצום תפקיד הממשלה בשוק. הצעדים העיקריים הנחוצים לכך הם שלושה: ראשית, חקיקה האוסרת על הבנקים המסחריים לעסוק בחתמות, בייעוץ, בהנפקה, ובניהול קופות גמל וקרנות נאמנות. שנית, ביטול מערכת הפנסיה הנוכחית ומעבר למערכת פרטית, תוך כדי הפסקת הנפקת אגרות חוב מיועדות על-ידי הממשלה (ביטול המלצות ועדת פוגל). ושלישית, ביטול ההגבלים הקיימים על תנועת הון מהמשק הישראלי ואליו.

ההשלכות המוסדיות של הרפורמות המוצעות

צ עדי המדיניות המוצעים כאן יחוללו שינוי מרחיק לכת במוסדות המשק והממשלה. צמצום מעורבות הממשלה במשק יניב שינויים מבניים בענפי משק רבים, אשר יאבדו משאבים ממשלתיים שהם הורגלו לקבלם, ויצטרכו להתמודד מעתה עם תנאי תחרות, לרבות תחרות בינלאומית. משרדי ממשלה רבים יאבדו חלק נכבד מתפקידיהם, כולל תעשייה ומסחר, תיירות, חקלאות ואנרגיה. ענפי משק מסוימים, דוגמת חקלאות ותיירות, יצמצמו את פעילותם, לעומת ענפים אחרים שיתרחבו. מוסדות רבים במדינה נהנים ממעמד מיוחד, למרות אופיים הפורמלי כמוסדות פרטיים או כחלק מהסקטור העיסקי: הבנקים, החברות הממשלתיות, ההסתדרות, הסוכנות, התנועה הקיבוצית ומינהל מקרקעי ישראל, ואלה מהווים רשימה חלקית בלבד. המוסדות הללו יצטרכו להיערך לקראת אובדן מעמדם המיוחד. אלה שירכיבו לעצמם תפקידים חדשים בתנאים החדשים שיווצרו ישרדו. אלה שלא יצליחו לעשות זאת – התיישנו ממילא.

כאן אולי המקום לציין כי לא בכדי נקלעה ממשלת העבודה למעגל חוזר של הוצאות מאמירות וגרעונות גדלים. למרות המלל הרב על "שוק חופשי" ו"משק צומח", המדיניות הכלכלית היתה בעיקרה **רטורגריסיבית**, כשמטרתה להגן על מוסדות מיושנים. מערכת הבריאות הולאמה כולה כדי להגן על קופייה הכללית; המשך הרפורמה בשוק ההון נבלם כדי להבטיח את המשך קיומם של קופות הפנסיה ההסתדרותיות, הנמצאות בפשיטת רגל אקטוארית; מדיניות שיחרור מקרקעי מדינה לבנייה עוקבה בעיקר כדי לאפשר לקיבוצים לגבות רנטות גבוהות על קרקעות שממילא אינן שייכות להם.

הכלכלה: ההיבט הציוני

ו ותרה בעינה השאלה: בשביל מה זה טוב? למה לחולל מהפך מרחיק לכת במוסדות המדינה והמשק? במה יתרום הדבר לחיזוק החברה היהודית בארץ ישראל ולביצור הציונות?

טעות יסוד של התנועה הציונית כמעט מראשית דרכה היתה שימת דגש על בניית מדינה, וזאת על חשבון כמעט כל

קרי עלות ההון – לשאר השחקנים במשק שאינם נהנים מהטבות במסגרת התקציב, ובכך מכבידה על המשק כולו.

ב. הפסקת פעילות ממשלתית שראוי לסקטור העסקי לעסוק בה. הדוגמאות הבולטות כאן הן פעילות משרד השיכון, המספק משכנתאות וסובסידיות לפרטים, וחוק ביטוח בריאות ממלכתי. פעילות משרד השיכון מעלה את מחירי הדיור ותורמת את חלקה לייקור האשראי למשק. אילו העבירה הממשלה את האחריות למשכנתאות לידי הסקטור הפרטי, תוך ויתור על המשאבים שהיא מגייסת עתה למטרה זאת, ותוך שמירה על תקציב מאוזן, ייתכן ורוב מוטבי המשרד (למעט החברות הקבלניות הגדולות אותן יש לכלול בין המוטבים) היו נהנים מתנאי דיור משופרים בהשוואה למצבם כיום.³

חוק ביטוח בריאות ממלכתי הלאים למעשה את ענף הבריאות. הוא כופה על ענף זה מערכת תמריצים ואילוצים המקבילים לאלה ששררו בתעשייה הסובייטית בתקופת ממשל ברזינייב. התוצאה היא עלויות מאמירות תוך כדי שחיקת רמת השירות. יש להנהיג שוק חופשי בשירותי הבריאות ובביטוח בריאות. תפקיד הממשלה יצטמצם לאספקת שוברים למשפחות מעוטות יכולת ולסובלים מבעיות רפואיות מיוחדות, שיאפשרו למשפחות הללו לרכוש מסגרת ביטוח רפואי פרטי מתאים. רפורמה בענף השיכון ובמערכת הבריאות יכולה להניב חסכונות המגיעים לכ-17 מיליארד ש"ח (במונחי תקציב 1996), שהם כ-5.5 אחוזים מן התוצר.

ג. ריסון קצב צמיחתם של מרבית שאר סעיפי התקציב כדי שיהיה נמוך יותר מצמיחת התוצר. בנוסף לקיצוצים המוצעים לעיל (והרשימה אינה שלמה), יש להקפיד על כך ששאר סעיפי התקציב יעלו בקצב איטי יותר מצמיחת המשק. עקרונית רצוי שתקציב המדינה יגדל לכדי מחצית הקצב של צמיחת התוצר, עד שתושג המטרה של צמצום התקציב לכשליש מהתוצר הלאומי.

עיצוב התנאים המתאימים לצמיחה

א. הדברת האינפלציה. תנאי מוקדם להמשך צמיחת המשק היא שמירה קפדנית על איזון תקציבי, בכל רמה של הוצאה. במישור המוניטרי יש לחוקק את "חוק ניו זילנדי", המקנה לבנק ישראל מעמד עצמאי, משחרר אותו מהחובה לשרת את המדיניות הכלכלית של הממשלה, ומחייב אותו לשמור על רמת אינפלציה שתהיה נמוכה מסף קבוע של 4 או 5 אחוז לשנה.

ב. רפורמה במדיניות ההגבלים העסקיים. יש לחוקק חוק יסוד האוסר הגבלים עסקיים או שליטה מונופוליסטית בכל ענף עסקי שבה אפשרית תחרות, והמעניק לכל אזרח זכות לתבוע את פירוקה של חברה או קרטל של חברות הפועלים בניגוד לחוק. על החוק לקבוע כי לא יוכר במדינת ישראל רכוש בהגבלה עסקית; כך, למשל, אותם חלקים של זכיונות חברת החשמל, בזק, רשות השידור או תחנות הרדיו האיזוריות, המגבילים את התחרות בתחומים שבהם התחרות אפשרית, יאבדו את תוקפם החוקי.

³ ע"י יונתן ליפוא, "תור כניות הסובסידיות לשיכון בישראל", מחקר מדיניות מקרקעין מס' 4, ירושלים, המכון ללימודים אסטרטגיים ופוליטיים מתקדמים, מאי 1996.

"אחדות", על "שותפות", על "כולנו יחד", האזרח הופך ליחיד בודד ומנוכר.

משבר הציונות כיום נובע במידה רבה מהניסיון להפוך את המדינה לביטוי המרכזי של הלאומיות היהודית על חשבון תכנים ערכיים ותרבות ומסורת משותפת. תיקון המצב תלוי בעיקר בהגברת החינוך לערכי היהדות והשרשת ערכים אלה במרכז המרחב הציבורי. אך הוא תלוי גם בכך שהמדינה תיסוג מאחיותה רבת-הזרועות, תפנה מקום לאזרחיה, ותותיר מרחב ליצירת חברה אזרחית.

הערך העיקרי של שוק חופשי וחופש כלכלי אינו בכך שהם מגדילים את רווחה, על אף שהם אכן עושים זאת. אין אדם שיוצר את רווחתו לבד. דווקא בתנאי משק חופשי אנשים נדרשים יותר להיעזר זה בזה, לסמוך זה על זה, ליצור קשרי גומלין של הערכה ואמון. הערך העיקרי של משק חופשי אינו טמון אפוא בכך שהוא יוצר רווחים, אלא בכך שהוא בונה אזרחות. דווקא בחברות שבהן אנחנו מוצאים חופש כלכלי מקסימלי, ושהן המדינה אינה פועלת כדי למנוע את חופש ההתקשרות בין פרטים, דווקא בחברות אלו אנחנו מגלים תופעות של שיתוף פעולה ותודעה אזרחית גבוהה. דוגמות לכך הן חברת הספר האמריקני במאה ה-19 והחברות המזרח-אסיאתיות כיום. צמצום המדינה גם במישור הכלכלי הוא חלק מהשינוי שהציונות צריכה לעבור בתהליך הפיכתה מארגון של מוסדות תכליתיים שהמשמעות נדפה מהם מכבר, לחברה חיה המבוססת על התחייבות אזרחיה לחיי צוותא, ולניהול חיים לאור ערכים משותפים ■

ערך אחר. אין ספק כי העם היהודי זקוק למדינה עצמאית בארץ ישראל. אך המטרה המהותית המקורית של הציונות היא הקמת **חברה לאומית יהודית** בארץ ישראל, בעלת תרבות ותכנים יהודיים. המדינה אינה אלא כלי שרת להגשמת מטרתה של חברה זאת, ולמעשה להגשמת חלק ממטרותיה בלבד, לא של כולן.

אלה שעיצבו את מוסדות מדינת ישראל ראו בה כלי עיקרי להגשמת יעדים לאומיים. המדינה, או המוסדות שקיבלו מעמד כמעט-מדיני כגון הסוכנות וההסתדרות, ריכזו בידם את רוב הפעילות הכלכלית והחברתית. המדינה היתה מיניקה ומטפחת – וגם פטרנליסטית. האזרח הקטן עמד מול מנגנון ענק שהבטיח "לדאוג לוי", אבל גם קבע במה הוא יעבוד, מה הוא יקבל, ובמידה רבה מה הוא יחשוב. המדינה הכל-יכולה טיפחה גישה של תלות ונכונות להסתגל למסגרות שרירותיות ולהישמע להן, בתמורה להבטחה של המדינה לשחרר את האזרח מהצורך לדאוג לעצמו.

כפי שיודעים היטב סטודנטים של החברות במזרח אירופה שהיו פעם קומוניסטיות, מדינה פטרנליסטית אינה מחזקת את זיקת הגומלין בין האזרחים. אדרבה, היא מנוונת אותה. מצד אחד הופכים הפטרנליזם של המדינה וההתנשאות של נציגיה את המוסדות הציבוריים לכלי שרת לאינטרסים שלהם, ומשניאים את המדינה על אזרחיה. מצד שני, האזרחים במדינה פטרנליסטית מתרגלים לסמוך על המדינה לצורכיהם על חשבון היחסים ההדדיים בינם לבין עצמם. דווקא במדינות בהן מדברים הכי הרבה על

בתום ארבע שנים של שוחד בחירות

ז'אן-קלוד לוי

ייאמר מפורשות: אין ספק שמצבה של כלכלת ישראל הוא טוב וכי בתחום זה חלה קפיצת מדרגה בעשור האחרון. הקטר המוביל את הזינוק בכלכלה הוא תעשיית ההייטק בישראל, שהיא מן המתקדמות בעולם. מגמה מבורכת זו נובעת מכוחה הטכנו-מדעי של ישראל, שהוא (בנתונים יחסיים) מן המשובחים בעולם. כלל יסוד הוא כי בשלהי המאה ה-20 עושרה של מדינה עומד ביחס ישר לכושרה הטכנו-מדעי, ובחינת מעמדן של 20 המדינות העשירות בתבל, וישראל בכלל זה, מאששת סברה זו בנקל.

אולם, מכאן ועד הטענה שחזרה ונשנתה בדברי האדונים רבין ז"ל ופרס יבדל"א, כאילו קיבלו ב-1992 כלכלה כושלת, והם (בסיועו של "תהליך השלום") הזניקו אותה לשיאים חסרי תקדים – לא זו בלבד שרב המרחק מאוד,

שהציע לי עורך נתיב לכתוב מאמר קצר על כלכלת ישראל בשלוש וחצי שנות שלטון השמאל, ואני מדגיש: **השמאל** – לא ידעתי אם מאמר על כלכלה הוא ההגדרה הנכונה. שכן אם לשפוט מדברי ראש הממשלה היוצא ושר האוצר שלו, מר בייגה שוחט (שלא לדבר על האדונים שריד, רמון וברעם שאינם חדלים לשיר מזמורי תהילה לדיבידנדים של השלום) – ברור שלא בכלכלה המדובר אלא ביחסי ציבור.

בתוקף עבודתי אני מזדמן לישראל אחת לכמה חודשים, והצפייה בטלוויזיה שם מעוררת בי התפעלות כנה לכושרה הבלתי נדלה של התקשורת הישראלית לשקר במצח נחושה, ועוד יותר מכך – מכושרו הבלתי נדלה, אף הוא, של הציבור להאמין במה שנאמר לו.

החל משנת 1992 חלה התאוששות מרחיקת לכת בכלכלות המערב, וסביר היה להניח שהיצוא הישראלי, על סמך חדירתו והתבססותו המרשימות בשנים הקודמות, יצבור תאוצה. אולם בפועל לא כך קרה כך והיצוא דרך במקום, מפגר מעט אחר קצב הצמיחה. אין ספק שהקפאת ערכו של הדולר על שער חליפין של שלושה שקלים, היתה בין התורמים לכישלון תמוה זה. בעת ובעונה אחת הוזיל שער החליפין הבלתי ריאלי את היבוא, והביא לגל רכישות זולות שהעניק לישראלי המצוי אשליה מסוכנת של שפע מלאכותי. יתרה מזו, שער חליפין בלתי ריאלי לאורך זמן צובר אינפלציה כבושה המתפרצת בסופו של דבר. קפיצת המדרגה האינפלציונית של חודש מאי השנה (1.7 אחוזים!) היא עדות לכך. הנה כי כן, הירושה שמשאירה ממשלת רבין-פרס לנתניהו בתחום זה, עלולה לעלות בעשרות אחוזים על זו שהשאירה ממשלת שמיר ב-1992: מ-9 אחוזים ל-15 אחוזים.

ערכו הריאלי של הדולר (על בסיס כוח קנייה – PPP) הוא לפחות 3.5 שקלים אם לא יותר. יכול אפוא מר שוחט לטעון כי התלייג של ישראל ניצב על סף ה-100 מיליארד דולר, שעל פי דירוגי תלייג לנפש הוא קרוב מאוד לזה שבמערב אירופה, אולם דבר זה נכון כמובן רק בתנאים של שער חליפין בלתי ריאלי, שהפך למנוף של הונאת הציבור במסע הבחירות של ממשלת פרס.

המספרים היבשים מדברים בעד עצמם. התוצר לנפש גדל בשנים 1992-1990 בקצב של 6.4 אחוזים, ואילו בארבע שנות שלטון השמאל הוא גדל בקצב של 5.7 אחוזים בלבד. (מהיכן אפוא נטל מר פרס את נתוניו המדהימים באשר להכפלת התלייג?). בתחום התוצר העיסקי, שהוא אינדיקטור מכריע בחשיבותו לתחזית פעילות המשק, המצב חמור בהרבה. רמתו ירדה מ-7.8 אחוזים ב-1992 ל-4 אחוזים (ואולי אף פחות) בשנת 1996.

★

אבל יותר מכל משתבחת הממשלה היוצאת בהדברת האבטלה, מרמה של 11 אחוז ב-1992 לרמה של 6-7 אחוזים. אלא שגם זה ניצול ציני של זיכרון ציבורי קצר. ממשלת שמיר קלטה למעלה מ-450 אלף נפש בפרק זמן קצר של ארבע שנים, ואילו ממשלת רבין-פרס קלטה עולים בשיעור של 40 אחוזים ממספר זה (על פי נתוני עלייה יחסית לגודל האוכלוסייה). כיוון שמבנה הקליטה בישראל מייחד לעולה החדש שנה ראשונה ללא עבודה (לשם התעסקות בסידורי קליטה, דיור, אולפן, הכשרה מקצועית וכו'), הרי ש-11 אחוזים של בלתי מועסקים במשק (וגם זוהי הגדרה שגויה במכוון, שכן קיים הבדל עקרוני בין 'בלתי מועסקים' לימובטלים) – הוא שיעור סביר בהחלט בתנאים הנדונים; בעיקר על רקע האבטלה באירופה המערבית, שסבלה בעת ההיא מרמת אבטלה דומה ללא שנאלצה להגדיל במרוצת ארבע שנים את אוכלוסייתה ב-10 אחוזים, כתוצאה מגלי הגירה.

★

אלא שזוהי טענה חסרת כל בסיס, ובמידה רבה הפוכה למציאות. הנה כי כן, הישראלי המצוי, שמוחו נשטף במידע כוזב של עושר מדומה, עלול להתעורר בוקר אחד למציאות בלתי סימפטית למדי, ומטעם זה לפחות ראוי לכתוב מאמר קצר בנדון.

★

כפי שיודעת כל עקרת בית (אולם כלל זה לא חל ככל הנראה על שרי אוצר מסוימים), הביטוי למצבה הכלכלי של המשפחה הוא מצב האוברדרפט בבנק השכונתי. מבחינה זו אין הבדל עקרוני בין מצבה של משפחת ישראל לבין מדינת ישראל, והשאפה המתמדת חייבת להיות איזון חשבון הבנק, כך שההוצאות לא יעלו על ההכנסות.

להלן אפוא נתוני מאזן התשלומים של ישראל: ב-1992 ייצאה ישראל סחורה ושירותים בסך 18 מיליארד דולר, וייבאה בסך 21 מיליארד דולר. פער זה של 3 מיליארד דולר, שהיווה באותה עת 6 אחוזים בלבד מן התלייג, הוא הישג רב משמעות שקירב את ישראל אל היעד הנכסף של עצמאות כלכלית. האמת היא, שאילו נמשכה מגמה זו של צמצום הפער במאזן התשלומים באותו קצב בין השנים 1989-1992, ייתכן שישראל היתה זוכה בעצמאות כלכלית כבר בשנה זו.

כידוע, הפער במאזן התשלומים בשנת 1995 היה 11.1 מיליארד דולר, שהם 13 אחוזים בקירוב מן התלייג. כך הצליחו האדונים רבין את פרס את שוחט לשלש את הפער בהתחשבות הלאומית, ולהסיג את ישראל שנים רבות לאחור. "הישג" זה, בתוך פחות מ-4 שנים, היה מביא לקריסת כל ממשלה בקרב המדינות המתוקנות. אולם לא כך בישראל, בה מוצג כישלון מובהק זה על ידי מר פרס במילים המדהימות שאמר בכנס לשכות המסחר בתל-אביב: "אך לא פחות מזה (מסוגיית השלום – ז'ק. ל.) אני גאה בהצלחה הכלכלית של ממשלה זו, שכמעט והכפילה את התוצר לנפש במשך שלוש שנים...". ובכן, גם אם נתייחס לאמירה פנטסטית זו של מר פרס כפליטת פה אומללה, לא יהיה זה מוגזם לקבוע, כי המאמץ הרב שהושקע בצמצום הפער בין השנים 1986-1992, ירד במידה לא מעטה לטימיון בעזרת ממשלתו של מר פרס.

אולם, לא זו בלבד שממשלת השמאל מחקה את ההישג הכלכלי המשמעותי של קודמותה, היא עשתה זאת בתנאים אידיאליים מבחינת תנאי השוק הבינלאומי.

בשנים 1989-1992 היתה כלכלת המערב, קרי רוב עמיית הסחר של ישראל (המייצאת 90 אחוזים מתוצרתה למערב אירופה וארה"ב), במיתון עמוק. הצמיחה הכלכלית שם נעה סביב האפס ובחלק מן המדינות אף למטה מכך. גרמניה, הקטר האירופי, סבלה ממשבר של ממש בעקבות האיחוד עם גרמניה המזרחית, ושיעורי האבטלה בה היו הגבוהים ביותר מאז מלחמת העולם השנייה – 10 אחוזים במוצע. יצוא בתנאים כאלה הוא משימה קשה ביותר, בעיקר לנוכח תחרות אכזרית של ה"נמרים" מן החגורה הפאסיפית. אולם ישראל עמדה בכך, והיצוא שלה בשנים הקשות ההן עלה בצורה מרשימה.

ב-39 אחוזים מעבר לצמיחת התל"ג (התל"ג עלה ב-18 אחוזים, ואילו רמת החיים עלתה ב-25 אחוזים). והרי דוגמה נוספת לשחיתות כלכלית הייטיבה עם העם" לקראת הבחירות.

כצפוי במקרים אלו, השחתה זו של המשק הציבורי צעדה עקב בצד אגודל עם ירידת הפריון לעובד. זוהי קלקלה המלווה את כלכלת ישראל מזה שנים רבות, והיא מעוגנת בריבוד החברתי המאפיין את מדינת היהודים, כגון: שיעור נשים נמוך בקרב כלל כוח העבודה וההכרח להחזיק צבא גדול (סדיר ומילואים), המוציא ממעגל העבודה שיעור גבוה מאוד (פי עשרה ויותר מן המקובל במערב) ממיטב כוח העבודה בשנים הפוריות ביותר.

מאחר שהתל"ג הוא מכפלה של מספר העובדים בתוצר לעובד, ומאחר שיש מגבלות לגידול משמעותי במספר העובדים (מן הסיבות שצוינו), העלייה בפריון העבודה מקבלת משנה חשיבות, והיא זו שתיקבע בסופו של דבר את עושרה של ישראל. בימי ממשלת שמיר היתה עלייה נאה בפריון, והיא הסתכמה ב-3.2 אחוזים לשנה בין השנים 1990-1992, כלומר – 10 אחוז בשלוש שנים. בארבע שנות שלטון השמאל ירדה העלייה בפריון העבודה לכדי אחוז אחד בלבד לשנה, והיא מסתכמת אפוא בעלייה של 3.3 אחוזים בלבד – רמה המעמידה את ישראל הרחק מאחורי מתחרותיה העיקריות על שוקי היצוא, ומסבירה בין היתר את הצמיחה האיטית במיגור העיסוקי.

★

כאמור, אין בדברים אלה כדי לבשר על משבר כלכלי, שכן ביסודו של דבר, שלובה כלכלת ישראל היטב במערך העולמי של ההיטק, בו הערך המוסף הוא גבוה ביותר, וזהו כמובן מגמה שיש לברך עליה. אולם התנופה הגדולה של שנת 1992, נבלמה במידה רבה על ידי ממשלה חסרת אחריות, שבחרה לנהל את תקופת שלטונה כעידן של שיחוד הבוחר. היא השיגה זאת באמצעות מערכת הונאה תקשורתית שהציגה את ביצועיה הדלים כהישג ראשון במעלה.

ממשלת נתניהו תהיה חייבת אפוא לתקן את המעוות ולהשיב את ישראל למסלול אחראי. הקושי הראשון הניצב בפניה, הוא קיצוץ מרחיק לכת בתקציב שנת 1997. לנוכח השחתת המידות של הציבור הישראלי, יהיה זה מהלך בלתי פופולרי, אך אם ייעשה בשנה ראשונה לכהונתה של הממשלה, לא יהיה בו איום אלקטורלי מיידני. אולם, לא פחות חשובה מהמהלכים הכלכליים עצמם, היא הסברתם הנכונה לציבור. אם רוצה נתניהו בעל ברית של אמת במאמציו לייצוב הכלכלה לקראת תאוצתה בשנים הבאות, חייב כל אחד ואחד מן הציבור להבין שכיסו שלו וכיס המדינה חד הם, וכי הוא אישית, הגם שבבלי דעת, היה קורבן העושק שעשקה ממשלת השמאל את אוצר המדינה ■

ייאמר נחרצות: התהליך המדיני המכונה משום מה "תהליך השלום" ("משום מה", שהרי שלום אמור להיות ההיפך ממלחמה, ואולם בימי "תהליך השלום" גדל מספר הקורבנות היהודים במאות אחוזים לעומת הימים שקדמו לו, ואם זהו שלום, מהי אפוא מלחמה?) – לא הניב כל דיבידנדים. לא היתה כל עלייה בסחר בין ישראל למצרים או בין ישראל לירדן, אלא להיפך: במקרה של מצרים היתה אף ירידה משמעותית (במספרים יחסיים לכלל היצוא הישראלי). התקשורת עשתה אמנם מטעמים מן "הקשרים ההולכים ונרקמים בין ישראל לבין נסיכויות המפרץ", ומשלחות סחר יצאו לקטאר ולעומאן, אלא שעד לשעת כתיבת שורות אלה, לא יצאה אל הפועל ולו עיסקה אחת. ההשקעות בישראל מצד חברות בינלאומיות, עוד אחד מן הכתרים שקשרה הממשלה היוצאת לתהליך המדיני – אין להן כל נגיעה לתהליך זה, והשיקול היחיד המנחה את המשקיעים הוא זמינותו של כוח אדם מיומן ברמה טכנו-מדעית משובחת בישראל, המקבל שכר נמוך משמעותית מן המקובל במערב אירופה.

העברות של מטבע זר לישראל נעשות אמנם בקנה מידה משמעותי, אולם לא בשל התהליך המדיני אלא בשל הנהגת שער דולר בלתי ריאלי, תופעה אשר לה השפעה שלילית על המשק. נושא זה ראוי להבהרה: אם בעל הון ממיר מיליון דולר לשקלים ומשקיע את הסכום של 3 מיליון שקל בבנק, בריבית צמודה בשיעור 4.5 אחוזים, נזקפים לזכותו לאחר שנה 3.42 מיליון שקל (בנתונים סכמטיים ובאינפלציה של 10 אחוזים). וכך, מאחר שלא חל שינוי בשער הדולר, השווי הדולרי של כספו הינו 1.14 מיליון דולר, כלומר – ריבית של 14 אחוזים! זוהי ריבית כפולה ויותר מזו שיכול היה לקבל בארה"ב. וכי פלא הוא שכך זרם מטבע זר לישראל! אלא שזהו ממון ספקולטיבי אשר תרומתו למשק היא שולית, אם בכלל. בכל מקרה נזקו גדול מיתרונו, שהרי את הרווח הדולרי שגרף המשקיע (קרן וריבית), ושאותו הוא נוטל עימו, חייב עתה לשלם הבנק, כלומר האוצר, כלומר צא וראה אפוא את הדמוגוגיה שבפי שר האוצר, המציג בגאווה את היתרות הגבוהות של מטבע זר באוצרו. לא יהיה זה מוגזם לומר אפוא, שארבע שנות שלטון השמאל היו (לפחות מבחינה כלכלית) תקופה שנועדה למטרה אחת ויחידה: לשחזר את הציבור בשוחד בחירות. אחת התופעות החמורות בתקופה זו היתה עליית השכר הגבוהה במיגור הציבורי, צעד שבישראל מצטיין בתגובת שרשרת על פי עקרון הדומינו. די שמיגור אחד במשק הציבורי זוכה להעלאת שכר, ורעה חולה זו מתפשטת למשק הציבורי כולו. מאחר שהמיגור הציבורי בישראל מנופח מעבר לכל פרופורציה בהשוואה לאירופה או לארה"ב, השפעת צעד כזה על המשק כולו היא הרסנית. ואכן, העלייה החדה בהוצאות הממשלה העמידה שוב את ישראל מעבר לקו האדום של תקציב המדינה, העולה כיום על 50 אחוזים מהתל"ג.

השילוב של העלייה בשכר מזה, ושל הקפאתו המלאכותית של שער הדולר מזה, העלה את רמת החיים